

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารูปแบบการจัดการกองทุนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ จะทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ 3) การจัดการกองทุนชุมชน 4) การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นศัพท์ที่ใช้เพื่ออ้างอิงถึงแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ โดยเบื้องต้นพระองค์ทรงใช้คำแทนว่า “ความพอมีพอกิน” ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานปริญญาบัตรให้กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นวันที่สอง เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517 ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทต่อเนื่อง ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มิอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมไม่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้น ต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก”

และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา โดยมีข้อความเกี่ยวเนื่องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“ทั้งนี้ คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราพออยู่พอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอยู่พอกิน มีความสงบ และ

ทำงานตั้งจิตอธิษฐานปณิธาน จุดมุ่งหมายในแง่ไหนทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่พอกอยู่พอกิน ไม่ใช่รุ่งเรืองอย่าง ยอด แต่ว่าการพอกอยู่พอกิน มีความสงบนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้ารักษาความพอกอยู่พอกินนั้น ได้ เราจะยอดยิ่งยวด เพราะประเทศต่างๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะจะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่า เป็นผู้ที่มีความคิดแต่ละท่าน แต่ละบุคคล และมีความคิด มีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำ พอควร พออยู่ พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่ง คุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล”

“ถ้าแต่ละคนทำหน้าที่ทั้งในหน้าที่ที่มี ทางหน้าที่ที่ได้ตั้งไว้กับตัวหรืออาชีพ ทั้งในหน้าที่ที่มีในทางที่เป็นคนไทยเป็นมนุษย์ ที่จะต้องมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ถ้ามีความคิดที่เที่ยงตรง ที่มีเหตุผล ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเห็นด้วยเห็นพ้องกันเสมอ ไม่หมายความว่าถ้าใครพูดอะไรไปจะต้องถือว่าใช่แล้ว ยกมือเป็นแบบในที่เขาถ้อยกันในสภา มีความคิดความเห็นต่างกันได้ แต่ก็ถ้าพูดกันด้วยเหตุผลแล้ว ไม่ใช่มีฉันทิฐคือไม่ถือเอาเหตุผลลบล้าง ล่อๆ มาใช้ เชื่อว่าเราอยู่ด้วยกันได้อย่างดี แต่โดยมากที่เกิดเรื่องขึ้นมาในระบอบนี้ ก็เพราะว่ามีความคิดที่ไม่ถูกต้อง อ้างสิ่งหนึ่งเพื่ออีกสิ่งหนึ่ง อ้างความดีเพื่อความไม่ดี อ้างผลประโยชน์ของคนหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง อ้างผู้ที่ดูน่าสงสารเพื่ออำนาจของตน อ้างทฤษฎีต่างๆ เพื่อทฤษฎีของตนและความยิ่งใหญ่ของตน ยิ่งใหญ่นั้นไม่ใช่ยิ่งใหญ่ในทางอำนาจบริหาร หรืออำนาจเงินเท่านั้นเอง ยิ่งใหญ่ในทางอำนาจที่ว่าทฤษฎีของตัวเองเป็นใหญ่ถูกต้องของตัวเอง อันนี้ ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันคิดช่วยกันทำ แม้จะมีการเถียงกันบ้างก็เถียงกัน แต่เถียงกันด้วยรากฐานของเหตุผลและเมตตาซึ่งกันและกัน และสิ่งที่สูงสุดคือประโยชน์ร่วมกัน คือความพอกมีพอกินพอกอยู่ปลอดภัยของประเทศชาติ ทั้งนี้ ถ้าทำไปตามที่ว่านี่ก็เป็นของขวัญวันเกิดที่ล้ำค่า”

ปี 2540 ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเป็นจำนวนเงินกว่า 90,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ได้มีการปิดกิจการของบริษัทหลักทรัพย์ถึง 58 บริษัท ในวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 รัฐบาลได้ปล่อยให้ค่าเงินบาทลอยตัว ค่าเงินบาทได้ลดต่ำลงเรื่อยๆ จากอัตราแลกเปลี่ยนกับเงินเหรียญสหรัฐที่เหรียญละ 25 บาท มาเป็น 50 บาท รัฐบาลต้องกู้เงินจากกองทุนระหว่างประเทศในวงเงิน 17,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และต้องปฏิบัติตามพันธกรณีกับไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัด ถึงกับมีผู้แปลคำ IMF ว่า It is my father เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอย ธุรกิจซบเซา โรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทร้านค้าหลายแห่งต้องลดคนงานลง ลดเงินเดือนลดค่าจ้างพนักงานและคนงาน บางแห่งต้องปิดกิจการ ผู้บริหารหลายคนได้เป็นโรคเครียด โรคซึมเศร้า บางคนก็หาทางออกโดยการฆ่าตัวตาย จำนวนคนว่างงานได้เพิ่มมากขึ้นถึง 2 ล้านคน

ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“ดังนั้นก็ทำให้คิดว่าวิกฤตการณ์เกิดขึ้นได้อย่างไร เราเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ และเราก็ได้ชื่อว่ากำลังก้าวหน้าไปสู่เมืองที่เป็นมหาอำนาจทางการค้า ทำไมเกิดมีวิกฤตการณ์ ความจริงวิกฤตการณ์นี้ เห็นได้มานานแล้ว สืบสืบกว่าปีมาแล้ว แต่ไม่รู้ตัว”

“เมื่อเขาขอกู้เงินก็บอกว่า เอ้า...ให้ แต่ขอให้เขาทำบัญชี บัญชีรายรับ บัญชีรายจ่าย รายรับก็คือเงินเดือนของเขา ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย และเงินที่อุดหนุนเขา ส่วนรายจ่ายก็เป็นของที่ใช้ในครอบครัว”

“ได้บอกให้เขาเลิกแชร์ เลิก แล้วทำบัญชีต่อไป ทีหลังเขาทำบัญชีมา เขาไม่ขาดทุนแล้ว เขาสามารถที่จะมีเงินพอใช้ เพราะบอกให้เขาทราบว่า มีเงินเดือนเท่าไร จะต้องใช้ภายในเงินเดือนของเขา การทำแชร์เท่ากับเป็นการกู้เงิน การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ดี อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ”

“ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตจนเกินไป คือบางคนเห็นว่ามีโอกาสที่จะทำโครงการอย่างโน้นอย่างนี้ และได้นึกถึงว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ครบ ปัจจัยหนึ่งคือขนาดของโรงงาน หรือเครื่องจักรที่สามารถที่จะปฏิบัติได้ แต่ข้อสำคัญที่สุดคือวัตถุดิบ ถ้าไม่สามารถที่จะให้ค่าตอบแทนวัตถุดิบแก่เกษตรกร เกษตรกรก็จะมีผลผลิต ยิ่งถ้าวัตถุดิบสำหรับใช้ในโรงงานนั้น เป็นวัตถุดิบที่ต้องนำมาจากระยะไกลหรือนำเข้าก็จะยิ่งยาก เพราะว่าวัตถุดิบที่นำเข้านั้นราคายังแพง บางปีวัตถุดิบนั้นมีบริบูรณ์ ราคาอาจจะต่ำลงมา แต่เวลาจะขายสิ่งของที่ผลิตจากโรงงานก็ขายยากเหมือนกัน เพราะว่ามีมาก จึงทำให้ราคาคงนี้ก็เป็นกฎเกณฑ์ที่ต้องมี”

“แต่ข้อสำคัญที่อยากจะพูดถึงคือ ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสม อาจจะไม่ดูหรูหรา แต่จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไปก็ไม่เสียมาก”

“การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตน จะต้องทอดผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริง อาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจ ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลย์รัฐีกว่าไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้”

“สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของ ‘เศรษฐกิจแบบค้าขาย’ ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า Trade Economy ไม่ใช่ ‘แบบพอเพียง’ ซึ่งฝรั่งเรียก Self-Sufficient Economy คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน”

“ที่พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิตและการขายนี้ ก็นึกว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ่มใจในวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก ล้วนเดือดร้อน แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถอยู่ได้”

ในวันที่ 4 ธันวาคม 2541 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำรา ไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีอย่างอื่นแต่ไม่ใช่คำนี้ ปีที่

แล้วพูดว่า เศรษฐกิจพอเพียง เพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ในคราวนั้น เมื่อปีที่แล้วนึกว่าเข้าใจกัน แต่เมื่อไม่นานเดือนที่แล้ว มีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนา มาช้านานแล้ว มาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ดีมาก แล้วก็เข้าใจว่าปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น หมายความว่า ถ้าทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศก็จะพอ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ”

“หมายความว่าวิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำทั้งหมด และขอเดิมว่าถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ ถ้าครอบครัวหนึ่ง หรือแม้หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน สมัยคนอยู่ในอุโมงค์หรือในถ้ำ ซึ่งไม่ต้องอาศัยหม้ออื่น เพราะว่าหม้ออื่นก็เป็นศัตรูทั้งนั้น ตักกัน ไม่ใช่ร่วมมือกัน จึงต้องทำเศรษฐกิจพอเพียง”

“แต่ต่อมาเมื่อออกจากถ้ำ ในสมัยต่อมา ที่สร้างบ้านเป็นที่อาศัย ก็เริ่มจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหลือประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ เพราะว่ามีคนผ่านไปผ่านมา ซึ่งไม่ได้เป็นศัตรู เอาอะไรๆ มาแลกเปลี่ยนกัน เช่นคนที่มาจากไกล ผ่านมามีหนังสือที่เหมาะสมควรที่จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ก็ซื้อด้วยการแลกเปลี่ยน ด้วยอาหาร เช่นปลาที่จับได้ในบึง อย่างนี้ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียงแล้ว”

“คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน”

“พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี”

“ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ”

“เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วย ว่าจะแปลเป็น Self-Sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-Sufficiency คือ Self-Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)”

“แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติก็พอเพียง”

ในวันที่ 23 ธันวาคม 2542 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“ในที่นี้เราฟังเขาถามว่าเศรษฐกิจพอเพียง จะแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่างไร ก็อยากจะตอบว่ามีแล้ว

ในหนังสือ ไม่ใช่หนังสือตำราเศรษฐกิจ แต่ในหนังสือพระราชดำรัสที่อุทิศมาปรับปรุงให้ฟังได้ และแปลเป็นภาษาอังกฤษ เพราะคนที่ฟังภาษาไทยบางที่ไม่เข้าใจภาษาไทย ก็ต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษ จึงแปลเป็นภาษาอังกฤษ และเน้นว่า เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy โดยเขียนเป็นตัวหนาในหนังสือ”

“เสร็จแล้วเขาก็มาบอกว่า คำว่า Sufficiency Economy นี้ ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่ ถ้ามีอยู่ในตำราก็หมายความว่าเราก็อบปี่มา เราลอกเขามา เราไม่ได้ลอก ไม่อยู่ในตำราเศรษฐกิจ เป็นเกียรติที่เขาพูดอย่างนี้ว่า Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำรา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่าเราก็สามารถที่จะคิดอะไรได้ – จะถูกจะผิดก็ช่าง – ถ้าเขาสนใจเขาก็จะสามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ เพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น”

“บัดนี้ขอพูดต่อจากที่พูดเมื่อปีที่แล้ว ว่าจะเป็นประโยชน์อย่างไรซึ่งได้แถมเอาไว้แล้ว เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เขาตีความว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้เพียงพอในหมู่บ้าน หรือในท้องถิ่นให้สามารถที่จะมีพอกิน เริ่มด้วยพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ได้พูดมาหลายปี สิบกว่าปีมาแล้ว ให้พอมีพอกิน แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่าถ้าพอมีพอกิน คือพอมีพอกินของตนเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ว่าค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่าง จะเรียกว่าอำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการไม่พอเพียง จึงบอกว่าถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะพอแล้ว จะใช้ได้”

“สมมติว่าเดี๋ยวนี้ไฟดับ ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับ ไฟฟ้านครหลวงหรือไฟฟ้าฝ่ายผลิตเขาดับหมด จะพังหมด จะทำอะไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่ไป บางคนในต่างประเทศเวลาไฟดับ เขาล่าตัวตาย แต่ของเราไฟดับจนเคยชิน เราไม่เป็นไรเมื่อไฟดับ หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ ถ้าเรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าชั้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้นๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์นี้เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกัน แลกเปลี่ยนกัน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้”

ในวันที่ 4 ธันวาคม 2543 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม ดังจะได้ัญเชิญข้อความบางตอนมาไว้ดังนี้

“จะอย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจและความประพฤติ ที่จะทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือเกิดผลมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ผลที่ออกมา คือสิ่งที่ติดตามเหตุ เช่นการกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดี แปลว่า มีประสิทธิผล ดี แปลว่ามีประโยชน์ ดี แปลว่าทำให้มีความสุข”

“เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้าอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency Economy ใครต่อใครก็

ต่อว่าว่า ไม่มี Sufficiency Economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ คือหมายความว่าประหยัด แต่ไม่ใช่ซีเหินยิว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุข”

2.2 การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้มีการศึกษาและน้อมเกล้าฯ ถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาตรวจแก้ และมีพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ได้ ดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 1 นั้น ขอนำข้อความมาเสนอในที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วยหลักการ หลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ เช่น

- (1) เป็นปรัชญาแนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ
- (2) เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง
- (3) จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี
- (4) ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน
- (5) จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน
- (6) จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

ดร. สุมธ ดันติเวชกุล อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานในโครงการอัน

เนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้กล่าวถึงการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ไว้ดังนี้

(1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางถูกต้อง”

(2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ”

(3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น”

(4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุขพอมีพอกินเป็นข้อหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง”

(5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้ง นี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้กองงามสมบูรณ์ขึ้น”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันระดมความคิดและยกร่างคำนิยามของเศรษฐกิจพอเพียงโดยประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในโอกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปว่า หัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” โดย 3 ห่วง คือ 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และ 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ส่วน 2 เงื่อนไข คือการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบไปด้วย 1) เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

และ 2) เจื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จนถึงปัจจุบัน ได้ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เป็นปรัชญานำทางการพัฒนาของประเทศ โดยมีแนวทางดังนี้

- (1) ทางสายกลาง ไม่พัฒนาไปในทางทิศใดทิศหนึ่งจนเกินไป เช่น ปิดประเทศหรือเปิดเสรีเต็มที่
- (2) ความสมดุลและความยั่งยืน เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวม
- (3) ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความพอดีทั้งในการผลิตและการบริโภค
- (4) ภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
- (5) การเสริมสร้างคุณภาพคน เน้นให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มิตรไมตรี เอื้ออาทร มีความเพียร มีวินัย มีสติ ไม่ประมาท พัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง

เป็นที่น่ายินดีที่แผนพัฒนาฯ ได้ยึดทางสายกลางเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ ปรากฏว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ซึ่งสิ้นสุดในปี 2539 ได้เน้นในเรื่องเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุเป็นสำคัญ ไม่ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาคนด้านจิตใจเท่าที่ควร จึงทำให้ปัญหาสังคมมากยิ่งขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้น เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาเสพติด ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อการสร้างความมั่งคั่งในด้านรายได้ ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคมคือการย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย การเอารัดเอาเปรียบกัน ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีของไทยเริ่มจางหายไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป คือ แนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้นนั้นน่าจะนำมาใช้เป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไป แม้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนี้อาจจะจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ผลกระทบต่างๆ จะไม่รุนแรงมากนัก ถ้าหากทุกภาคส่วนของสังคมมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าข้อคิดทั้งหมดจะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็จะต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรม อาชีพใด ก็ต้องยึดถือวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต จำเริญเติบโต อย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็วแล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ต้องตั้งมั่นอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วย

ความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2.3 การจัดการกองทุนชุมชน

2.3.1 ความเป็นมาของกองทุนชุมชน

การจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเงินในหมู่ประชาชนมีอยู่อย่างแพร่หลายในสังคมไทย ทั้งทุกรงการและทุกระดับชนชั้น ที่เรียกกันทั่วไปว่า “แชร์” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสถึง ดังที่อัญเชิญมาไว้แล้วในข้อ 2.1) โดยมีผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นหัวหน้าวงเรียกว่า “ท้าวแชร์” สมาชิกผู้เข้าร่วมวงเรียกว่า “ลูกแชร์” จำนวนหุ้นที่ผู้ร่วมวงถืออยู่เรียกว่า “มือ” โดยสมาชิกแต่ละคนอาจถือมากกว่าหนึ่งมือก็ได้ ท้าวแชร์จะเป็นผู้กำหนดมูลค่าของหุ้น มักเรียกกันว่า “ต้น” วงเงินของวงแชร์จึงเท่ากับจำนวนมือคูณด้วยเงินต้น การเข้าร่วมวงแชร์ก็เรียกกันว่าการ “เล่นแชร์” การเล่นแชร์คือการทำผู้ถือแต่ละมือเสนอจำนวนเงินดอกเบี้ย (เรียกกันสั้นๆ ว่า “ดอก”) มาประมูลแข่งขันกัน เรียกว่า “เปีย” ผู้เสนอ “ดอก” สูงสุดจะเป็นผู้ได้เงินของวงไป ท้าวแชร์จะเป็นผู้รวบรวมเงินส่งให้กับผู้เปียได้ รอบต่อไปก็จะเป็นการประมูลแข่งของมือที่เหลืออยู่ ผู้เปียได้ก่อนจะต้องส่งเงินต้นพร้อมดอกให้กับผู้เปียได้ที่หลัง วงแชร์สิ้นสุดเมื่อผู้ถือมือสุดท้ายได้เงินส่วนของตนไป

วงแชร์จึงมีสถานะเป็นดังกองทุนกู้ยืมของสมาชิก เป็นธุรกรรมทางการเงินที่ไม่มีกฎหมายรองรับ บางวงอาจมีการทำสัญญาเงินกู้หรือตัวสัญญาใช้เงินประกอบ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ความเชื่อถือและไว้วางใจซึ่งกันและกันของสมาชิกในวง การจะดำเนินการทำธุรกรรมทางการเงินให้ถูกต้องตามกฎหมาย ต้องกระทำในรูปของธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ควบคุมดูแล หรือในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ควบคุมดูแล ซึ่งการทำธุรกรรมทั้งสองรูปแบบนั้นมีความซับซ้อนลึกซึ้งทั้งทางวิชาการและในทางปฏิบัติ และมีข้อบังคับตามกฎหมายมากมาย เกินกว่าที่ประชาชนทั่วไปจะดำเนินการเองได้ กลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อถือซึ่งกันและกันจึงยังคงใช้วงแชร์เป็นกองทุนกู้ยืมส่วนบุคคลตลอดมา

กรมการพัฒนาชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญในการสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งกองทุนชุมชนขึ้นมา เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชุมชนของตน ทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชนด้วย ในปี 2517 โดยการริเริ่มของ ดร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเพียงนักบริหารงานพัฒนาชุมชนคนหนึ่ง ได้ทดลองดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นครั้งแรก 2 กลุ่ม คือ ที่ตำบลขามเฒ่า อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่ และที่ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล

“กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของสหกรณ์การเกษตรเครดิตยูเนียนและสินเชื่อเพื่อการเกษตร โดยใช้ ‘เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน’ ทำให้คนมีคุณธรรม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร แบ่งปันซึ่งกันและกัน เกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ตามวิถีทางประชาธิปไตย มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่ เคารพในกฎกติกาที่มาจากข้อตกลงร่วมกัน เกิดการเรียนรู้การบริหารจัดการเงินทุนของตนเองเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ และจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก ทำให้ชุมชนมีแหล่งทุนในการประกอบอาชีพเป็นของตนเอง ลดการพึ่งพิงแหล่งทุนจากภายนอกชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือเป็นการฝึกคนให้มีความอดทน มีสัจจะ มีระเบียบวินัยในการใช้เงิน รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล มีผลเหมาะสม พอประมาณกับตนเองและครอบครัว เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวและชุมชน ตามหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ” (กรมการพัฒนาชุมชน, 2553 : 1)

กรมการพัฒนาชุมชนส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยให้กลุ่มประชาชนริเริ่มดำเนินงานกันเอง ตั้งแต่การรวมกลุ่มก่อตั้ง ตราระเบียบปฏิบัติ กำหนดการส่งเงินสัจจะ บริหารเงินทุนของกลุ่ม และแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับสมาชิกทุกคนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ทางราชการเพียงให้การสนับสนุนชี้แนะทางวิชาการ คอยติดตามดูแลการพัฒนาของกลุ่ม ศึกษาและสรุปผลของความสำเร็จเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนอาจพาไปทัศนศึกษาดูงานของกลุ่มอื่นบ้าง เมื่อปี 2531 เกิดมีปัญหาว่า การดำเนินธุรกรรมทางการเงินของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายหรือไม่ กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้หารือกับธนาคารแห่งประเทศไทย และได้ข้อสรุปว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตต้องไม่ดำเนินการตามข้อห้าม 3 ประการคือ

1. ห้ามรับฝากเงินจากบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม
2. ห้ามมิให้บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มกู้เงิน
3. ห้ามคิดดอกเบี้ยเงินกู้เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด (ร้อยละ 15 ต่อปี)

“ในช่วงปี พ.ศ. 2533 พบว่า ปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบทไทยมีจำนวนมาก โดยผลจากการสำรวจรายได้ของครัวเรือนทั่วประเทศของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ พบว่า คนจนมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ได้เพิ่มขึ้นค่อนข้างมากในเขตชนบท และจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) ยังบ่งบอกว่ามีหมู่บ้านล้าหลังหรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 อยู่จำนวน 11,608 หมู่บ้าน กระทรวงมหาดไทยจึงได้กำหนดดำเนินงานโครงการแก้ไขความยากจนขึ้น โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2536 เห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินงานโครงการ กช.คจ. ระยะที่ 1 ระหว่างปี 2536-2540 จำนวน 11,608 หมู่บ้าน โดยมอบให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ เพื่อตอบสนองนโยบายการกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ส่วนภูมิภาค” (กรมการพัฒนาชุมชน, 2554 : 2)

ในการดำเนินงานโครงการแก้ไขความยากจนนี้ ทางราชการได้จัดสรรงบประมาณแผ่นดินมาให้การสนับสนุน เพื่อเป็นเงินทุนให้ครัวเรือนเป้าหมายยืมไปประกอบอาชีพ หมู่บ้านละ 280,000 บาท โดยดำเนินงานภายใต้ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารและการใช้จ่ายเงิน โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน พ.ศ. 2536 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2539 มีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุน กช.คจ. ประจำหมู่บ้านมาเป็นผู้พิจารณาอนุมัติโครงการ และอนุมัติเงินยืมให้ครอบครัว นอกจากนั้นยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาคความยากจนทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด มาเป็นผู้กำกับดูแล ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานด้วย

“เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินงาน ในปี 2544 ดำเนินการใน 75 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 29,234 หมู่บ้าน ยังคงเหลือเป้าหมายอีกจำนวน 10,412 หมู่บ้าน ที่ยังไม่ได้รับงบประมาณ แต่เนื่องจากประเทศประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ และรัฐบาลได้มีนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อสนับสนุนเงินทุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งละ 1 ล้านบาท ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงการ กช.คจ. จึงมิได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการต่อไป แต่เป็นการสนับสนุนให้หมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนโครงการ กช.คจ. ไปแล้ว ได้มีการพัฒนาคุณภาพของเงินทุนให้เข้มแข็ง และสามารถหมุนเวียนในหมู่บ้านเพื่อขจัดความยากจนให้

หมดสิ้นไป” (กรมการพัฒนาชุมชน, 2554 : 6)

“กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2544 โดยจัดสรรเงินให้หมู่บ้าน/ชุมชนละ 1 ล้านบาท มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับฐานรากของประเทศ โดยให้หมู่บ้าน/ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเอง ผ่านกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการคน เงินทุนและทรัพยากรต่างๆ ด้วยตนเอง และเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อลงทุนประกอบอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย บรรเทาเหตุฉุกเฉิน และความจำเป็นเร่งด่วน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนา ‘คน’ และ ‘การเรียนรู้’ เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้าง ‘ความเข้มแข็ง’ ของหมู่บ้านและชุมชนให้ยั่งยืน” (สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน, 2554 : 2)

ในปี 2545 ได้ขยายวงเงินเพิ่มทุนให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยให้การประเมินผลจัดระดับเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับ AAA AA และ A กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ผ่านเกณฑ์ประเมินในระดับ AAA จะได้รับการเพิ่มทุนกองทุนละ 100,000 บาท และขยายวงเงินกู้จากสถาบันการเงินได้อีกไม่เกินกองทุนละ 1 ล้านบาท ในปี 2547 ได้ตราเป็นพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ให้การรับรองกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นหน่วยงานของรัฐที่ไม่ใช่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และมีฐานะเป็นนิติบุคคล ในปี 2551 ได้มีการตราระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วย การจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัดและในระดับอำเภอ ขึ้นมาดูแลติดตามการปฏิบัติงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของตน

กองทุนชุมชนทั้งสามกองทุนข้างต้น รวมถึงกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2556) ล้วนอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย โดยมีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ในปี 2552 เมื่อการปรับปรุงจัดระเบียบส่วนราชการใหม่ กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้จัดตั้งสำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชนขึ้นมาเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนชุมชนทั้งหมด ในปี 2553 ได้ตราระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารและใช้จ่ายเงินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน ฉบับใหม่ขึ้นมาใช้แทน และในปี 2555 ก็ได้ตราระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการ หลังจากมีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาแล้วเป็นเวลา 38 ปี

2.3.2 การจัดการกองทุนชุมชน

กองทุนชุมชนทั้งสามกองทุนข้างต้นมีโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่แตกต่างกัน ตามเงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละกองทุน ได้แก่

1) ด้านระเบียบปฏิบัติ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเดิมจะปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 ปัจจุบันจะปฏิบัติตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วย การจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน เดิมจะปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่า

ด้วยการบริหารและการใช้จ่ายเงิน โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน พ.ศ. 2536 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2539 ปัจจุบันจะปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารและใช้จ่ายเงินโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน พ.ศ. 2553 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เดิมจะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งแต่ละกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดขึ้นและถือปฏิบัติตามความเห็นชอบของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม ปัจจุบันต้องปฏิบัติตามระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ. 2555

2) ด้านโครงสร้างองค์กร กองทุนแต่ละกองทุนจะมีโครงสร้างองค์กร ในภาพรวมที่ประกอบด้วย คณะกรรมการ สมาชิก และที่ปรึกษา เช่นเดียวกันทุกองค์กร แต่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น ตำแหน่งต่างๆ ในคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะมีคณะกรรมการถึง 4 คณะ ได้แก่ คณะกรรมการอำนวยการ คณะกรรมการเงินกู้ คณะกรรมการตรวจสอบ และคณะกรรมการส่งเสริม ในขณะที่โครงการ กข.คจ. คณะกรรมการจะเป็นกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำชุมชนทำหน้าที่ประธาน รองประธาน เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ เภรณญิก และคณะกรรมการอื่นตามที่ชุมชนเห็นสมควร โดยไม่ได้กำหนดเป็นข้อบังคับไว้ในระเบียบฯ สำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จะมีคณะกรรมการที่เลือกโดยใช้เวทีประชาคมชายและหญิงจำนวนที่เท่าเทียมกัน จำนวน 15 คน ทำหน้าที่เป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณญิก และคณะกรรมการของกองทุน ซึ่งจะมีตำแหน่งคล้ายกับ โครงการ กข.คจ.

วาระการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการแต่ละกองทุนจะมีความแตกต่างกัน โดยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองกำหนดไว้อย่างชัดเจนตามระเบียบ อยู่ในวาระ 2 ปี โครงการ กข.คจ. ไม่ได้กำหนดไว้ในระเบียบ ดังนั้นชุมชนจึงสามารถกำหนดได้ตามความเห็นชอบของชุมชน เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ใช้ระเบียบของกลุ่มที่กำหนดขึ้นเอง

3) เงื่อนไขการยืมเงิน โครงการ กข.คจ. กำหนดไว้ชัดเจน โดยให้ยืมเฉพาะกลุ่มคนยากจนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. เรื่องรายได้ และลักษณะของโครงการที่จะยืมเงินได้จะต้องนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น นอกจากนั้นยังกำหนดข้อห้ามในการนำเงินโครงการไปใช้จ่ายในครอบครัวที่ไม่ใช่เรื่องอาชีพตามโครงการที่เสนอขอ โดยกำหนดเวลาการใช้คืนเงินยืมภายใน 5 ปี ในขณะที่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกำหนดระยะเวลาการคืนเงินยืมภายใน 1 ปี ในปี 2552 ได้ขยายเวลาให้เป็น 2 ปี วงเงินกู้ไม่เกิน 20,000 บาท โดยให้นำไปใช้สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายการบรรเทาเหตุ อุทกภัย และจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่กว้างกว่าโครงการ กข.คจ. สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เน้นการออมมากกว่าการให้กู้ยืม แต่สมาชิกก็สามารถกู้ยืมไปใช้ในการประกอบอาชีพ และเพื่อความจำเป็นในครัวเรือนได้ ตามระเบียบที่แต่ละกลุ่มกำหนด

4) ระบบการเงินและเอกสารบัญชี การจัดการองค์กรที่เกี่ยวกับการเงิน ระบบเอกสารบัญชี คือ หลักฐานหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการทำงานที่เป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ตลอดเวลา ซึ่งทุกกองทุนก็ได้กำหนดให้มีการจัดทำทะเบียนสมาชิก และระบบบัญชีการเงินของกองทุนที่อาจจะมีมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน โดยจะมีบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ยืมเงิน (บัญชีลูกหนี้) บัญชีคุมเงินฝาก

ธนาคารและบัญชีสมาชิก ในส่วนบัญชีของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะมีบัญชีเงินสัจจะสะสมของสมาชิก และอื่นๆ ตามความจำเป็น ในส่วนของการบันทึกบัญชีนั้น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกับกองทุนโครงการ กข.คจ. นั้น ทางราชการได้กำหนดระเบียบปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน ส่วนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้น ทางกลุ่มเป็นผู้กำหนดรูปแบบจึงใช้เอง

5) ระบบการติดตามตรวจสอบ ทุกกองทุนกำหนดให้มีระบบการติดตามตรวจสอบ โดยโครงการ กข.คจ. ตามระเบียบข้อ 26 ถึงข้อ 29 กำหนดให้ กม. รายงานผลการชำระเงินยืมและภาวะหนี้สินของ ครีวเรือนยากจนให้อำเภอ จังหวัดทราบปีละ 2 ครั้ง และให้หน่วยตรวจสอบภายในกรมการพัฒนาชุมชน ตรวจสอบบัญชีและการเงินของโครงการ แล้วรายงานผลการตรวจสอบให้กระทรวงมหาดไทยทราบปีละ 1 ครั้ง สำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามระเบียบข้อ 38 และข้อ 39 กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนแต่งตั้งบุคคล หรือคณะบุคคลเป็นผู้ตรวจสอบกองทุน ทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการกองทุน และการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน รวมทั้งแต่งตั้งผู้ตรวจสอบบัญชีกองทุน ทำหน้าที่ประเมินผลการใช้จ่ายเงิน และทรัพย์สินของกองทุนพร้อมเผยแพร่ต่อสมาชิก และสาธารณชน นอกจากนั้นยังกำหนดให้ คณะกรรมการกองทุนจัดทำรายงานการเงินตามแบบที่กำหนดส่งผู้ตรวจสอบบัญชีทุกสิ้นปี ในส่วนของกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเป็นคณะหนึ่งในโครงสร้างองค์กร เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบบัญชี เอกสารและการดำเนินงานของคณะกรรมการและสมาชิก นอกจากนั้นยังมีการรายงาน การส่งเงินสัจจะสะสมต่ออำเภอ จังหวัด ทุกสิ้นเดือนอีกด้วย

6) การบริหารจัดการกองทุนชุมชน ในเรื่องของการบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน (Herbert A. Simon, 1947 : 3) ในขณะที่พยอม วงศ์สาร ศรี (2534 : 33) กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนิน กิจกรรมตามขั้นตอน โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความ ถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังในด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ ไปด้วย องค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังนี้ กล่าวคือ การบริหารและการจัดการมีความหมายใกล้เคียงกัน แตกต่างตรงที่ความนิยมในการใช้มากกว่า โดยการบริหารนิยมใช้ในทางการบริหาร ราชการ แต่การจัดการนิยมใช้ในทางการบริหารธุรกิจ สำหรับในการจัดการกองทุนชุมชนนั้น คณะกรรมการ กองทุนแต่ละกองทุนต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของกองทุน และการกำหนดกระบวนการทำงาน เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ดังกล่าวผ่านกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งงาน และการควบคุมทรัพยากรทั้งหมด ขององค์การ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ เช่น คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการ ปฏิบัติงาน (Method) ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการบริหารกองทุนในภาพรวมของ ชุมชน จะพบว่าเงินทุนที่มีอยู่ทุกกองทุนรวมกันจะมีจำนวนค่อนข้างมาก แต่การบริหารจัดการแบบแยกส่วน ทำให้พลังในการใช้จ่ายเงินดังกล่าว ไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร รวมทั้งการมีคณะกรรมการหลายคณะและ ต่างคนต่างทำ โดยไม่มีการประสานกันระหว่างกองทุน ทำให้ต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก ดังนั้น การบริหาร

จัดการกองทุนทั้งหมดในชุมชนในลักษณะเครือข่ายกองทุน โดยไม่ละเลยเงื่อนไข ข้อจำกัดของแต่ละกองทุน จะเป็นแนวทางการใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนทั้งหมดในชุมชนได้อย่างคุ้มค่า และสอดคล้องกับหลักการและปัจจัยในการบริหารที่กล่าวถึง 1) หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (The Principle of Unity of Command) 2) หลักการแบ่งงาน (The Principle of Division of Work) 3) หลักการประสานงาน (The Principle of Coordination) และ 4) หลักการควบคุมโดยมีข้อยกเว้น (The Principle of Control by Exception) (มณูญ ตนะวัฒนา, 2532 : 54-55) และนอกจากนั้น การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นเครื่องบ่งชี้ความเข้มแข็งของกองทุนชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องพิจารณาถึง 1) การตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกันในลักษณะองค์กร 2) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ ซึ่งจะประกอบด้วยคณะกรรมการตำแหน่งต่างๆ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันตามตำแหน่ง 3) สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่จะเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน 4) การกำหนดกฎกติการ่วมกัน เพื่อให้สมาชิกถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน 5) การสื่อสารระหว่าง ผู้นำกับสมาชิก ซึ่งอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดประชุมการส่งข้อมูลทางหอกระจายข่าว ฯลฯ 6) การควบคุมตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2540 : 6-7) แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะเน้น “การจัดการ” เนื่องจากเป็นการจัดการโดยองค์กรท้องถิ่น และผู้นำท้องถิ่นร่วมกับประชาชนในชุมชน ไม่ใช่การบริหารราชการ

2.3.3 การจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กรมการพัฒนาชุมชน (2553 : 2) ได้ให้ความหมายของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไว้ว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมายถึง การรวมตัวของประชาชน เพื่อช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการประหยัดทรัพย์แล้วนำมาสะสมทีละเล็กละน้อย เป็นประจำสม่ำเสมอ เรียกว่า ‘เงินสัจจะสะสม’ เพื่อใช้เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพหรือเพื่อสวัสดิการของตนเองและครอบครัว” ดังนั้นการจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจึงเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของสมาชิกที่จะดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยทางราชการเป็นที่ปรึกษาและให้คำชี้แนะ กรมการพัฒนาชุมชนได้วางรูปแบบการจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไว้เพื่อให้กลุ่มบุคคลผู้ประสงค์จะก่อตั้งกลุ่มได้ศึกษาเป็นต้นแบบในการดำเนินงาน แต่ทั้งนี้มิได้เป็นระเบียบบังคับแต่อย่างใด

1) การจัดการองค์กร เป็นการดำเนินการตามวิถีประชาธิปไตย เมื่อกลุ่มบุคคลมารวมกันก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ต้องเป็นการรวมกลุ่มด้วยความสมัครใจ เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งกลุ่ม ดำเนินการเลือกตั้งคณะกรรมการทำงานตามหลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียง กลุ่มเป็นผู้กำหนดอำนาจหน้าที่ วาระ และระเบียบปฏิบัติของคณะกรรมการทำงาน กฎข้อบังคับและระเบียบใดๆ ที่จะใช้ภายในกลุ่ม ต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกตามหลักการเสียงข้างมาก รวมถึงแผนการดำเนินงานในทุกด้านของกลุ่มด้วย

ในส่วนของคณะกรรมการนั้น กรมการพัฒนาชุมชนเสนอให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 4 คณะ คือ 1) คณะกรรมการอำนวยการ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภรัญญิก เลขานุการ และกรรมการร่วมอื่นๆ เป็นจำนวน 5-7 คน เป็นผู้บริหารจัดการกลุ่มตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและแผนงานที่กลุ่มได้กำหนด 2) คณะกรรมการการเงิน จำนวน 3-5 คน เพื่อพิจารณาอนุมัติการขอกู้เงินของสมาชิก 3)

คณะกรรมการตรวจสอบ จำนวน 3-5 คน เพื่อทำงานตรวจสอบบัญชีและการดำเนินงานของกลุ่ม โดยหลักการควรจะไม่เป็นบุคคลในคณะกรรมการเงินกู้ 4) คณะกรรมการส่งเสริม จำนวนแล้วแต่กลุ่มจะกำหนด เป็นเหมือนฝ่ายวิชาการ คือศึกษาและให้การศึกษาในด้านต่างๆ แก่สมาชิกตามความจำเป็นในการดำเนินงานและพัฒนา กลุ่ม และเป็นเหมือนฝ่ายประชาสัมพันธ์ คือทำความเข้าใจกับสมาชิกกลุ่มและบุคคลทั่วไป เพื่อความสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่มและการขยายสมาชิกกลุ่ม

ในส่วนของสมาชิกนั้น กรรมการพัฒนาชุมชนเสนอให้มี 3 ประเภท คือ 1) สมาชิกสามัญ คือ บุคคลทุกเพศทุกวัยที่มีคุณสมบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม เป็นสมาชิกที่มีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินงานของกลุ่มอย่างสมบูรณ์ 2) สมาชิกวิสามัญ คือ กลุ่มบุคคลที่ทางราชการสนับสนุนและรับรองฐานะภายในพื้นที่ที่ตั้งกลุ่ม และ 3) สมาชิกกิตติมศักดิ์ คือ ข้าราชการ คหบดี หรือนักบวช ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่ประสงค์จะให้การสนับสนุนกลุ่มโดยไม่หวังผลตอบแทน

2) การจัดการทางการเงิน ทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาจากเงินออมของสมาชิก โดยสมาชิกจะต้องให้สัญญากับกลุ่มว่า จะออมเงินมานำฝากกับกลุ่มเป็นประจำ จึงเรียกเงินออมของสมาชิกว่า เงินสัจจะ ส่วนยอดรวมของจำนวนเงินที่สมาชิกแต่ละคนออมไว้ได้ก็เรียกว่า เงินสัจจะสะสม รวมทั้งยอดรวมเงินออมทั้งหมดของกลุ่มก็เรียกว่า เงินสัจจะสะสม ของกลุ่ม การนำเงินทุนของกลุ่มไปหาผลประโยชน์ใดๆ ไม่ว่าจะให้สมาชิกกู้ยืมหรือกลุ่มจะลงทุนทำธุรกรรมเอง กลุ่มจะเป็นผู้กำหนดระเบียบปฏิบัติ โดยได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือข้อห้าม 3 ข้อ คือ รับฝากและให้กู้ได้เฉพาะสมาชิกกลุ่มเท่านั้น และคิดดอกเบี้ยไม่เกินที่กฎหมายกำหนด (ร้อยละ 15 ต่อปี) เมื่อผลประโยชน์ของกลุ่มมีกำไร ก็ต้องปันผลให้กับสมาชิกอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม

ในส่วนของเงินสัจจะนั้น กรรมการพัฒนาชุมชนเสนอให้มีการนำส่งเป็นประจำ จะเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือนก็ได้ จำนวนเงินสัจจะแต่ละงวดจะเป็นเท่าไรก็ได้ สุดแล้วแต่กลุ่มจะเห็นสมควร และกำหนดไว้เป็นระเบียบปฏิบัติ เงินสัจจะสะสมนี้จะคืนให้สมาชิกเมื่อลาออกเท่านั้น ทางกลุ่มอาจรับฝากเงินจากสมาชิกนอกเหนือจากเงินสัจจะสะสมก็ได้ โดยให้เรียกว่า เงินสัจจะสะสมพิเศษ ซึ่งสามารถฝากถอนได้ในเวลาทำการของกลุ่ม งานในส่วนนี้เป็นงานทางกรรมการพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ “เพราะต้องการที่จะฝึกฝนสมาชิกให้มีสัจจะต่อตนเองและกลุ่ม และฝึกการประหยัดและออมที่ละเล็กละน้อยแต่เป็นประจำสม่ำเสมอ (กรรมการพัฒนาชุมชน, 2553 : 13)” และได้จัดทำคู่มือและแบบเอกสารให้ได้ศึกษาและดูเป็นตัวอย่าง หรือนำไปใช้เลยก็ได้

3) การจัดการด้านการผลิต กลุ่มเป้าหมายของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้นเป็นประชากรในเขตชนบทซึ่งทำการเกษตรและธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร จึงประสงค์จะให้เงินลงทุนสำรองให้กับสมาชิกในกรณีประสบความความเสียหายหรือต้องการจะขยายกำลังผลิต และถ้าสะสมเงินทุนได้มากพอ กลุ่มก็อาจลงทุนทำธุรกรรมที่ช่วยเกื้อหนุนการทำการผลิตของสมาชิก เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด ธนาคารข้าว โรงสีชุมชน โรงงานแปรรูปผลิตผล หรือธุรกรรมอื่นใดที่ทางกลุ่มเห็นสมควร

4) การจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มและชุมชน เมื่อกลุ่มมีผลประโยชน์ที่ได้แล้ว นอกจากจะปันผลคืนให้กับสมาชิกแล้ว ควรจะนำผลกำไรบางส่วนมาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก หรืออาจจะจัดเป็นกิจกรรมที่

ช่วยส่งเสริมสวัสดิการให้กับสมาชิก ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนที่สามารถแผ่แผ่สู่ชุมชนได้ เพราะไม่ใช่การทำธุรกรรมทางการเงินที่อยู่ในข้อห้าม

2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชน

2.4.1 การเรียนรู้ในชุมชน

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการเรียนรู้ในชุมชน มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนรู้และลักษณะของการเรียนรู้ไว้ดังนี้ กล่าวคือ อารมณ์ ใจเที่ยง (2527 : 13) กล่าวว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์ การฝึกหัด ฝึกฝน และยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่ซับซ้อน เช่น การเรียนรู้นามธรรม อารมณ์ การคิดหาเหตุผล เป็นต้น หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเป็นผลจากปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า เพื่อการปรับปรุงคุณค่าในทางที่ดีขึ้นหรือไม่ดีก็ได้ ส่วน Knowles (1973 : 1) เห็นว่า การเรียนรู้ทำให้บุคคลปรับตัวทั้งด้านส่วนตัวและสังคม ที่บุคคลได้รับทั้งลักษณะนิสัย ความรู้ ทักษะคิดทั้งหลาย กระบวนการเรียนรู้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองตอบความต้องการของคน ทำให้บุคคลต่อสู้กับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม ส่วนลักษณะของการศึกษาหรือการเรียนรู้ นั้น (พระบรมราชาบาทของ พระพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช, 25 มิถุนายน 2524) มีอยู่สามลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้ตามความรู้ ความคิดของผู้อื่นอย่างหนึ่ง เรียนรู้ด้วยการขบคิดพิจารณาของตนเองให้เห็นเหตุผลอย่างหนึ่ง กับเรียนรู้จากการปฏิบัติฝึกฝนจนประจักษ์ผล และเกิดความคล่องแคล่วชำนาญอีกอย่างหนึ่ง ในขณะที่ ชาตรี สรรพ (2538 : 3) เสนอว่าลักษณะของการเรียนรู้พิจารณาได้จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นสามลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวร การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง ส่วนอัจฉรา โพธิยานนท์ (2539 : 2-3, 18) กล่าวว่า ลักษณะของการเรียนรู้ ยังสามารถเน้นถึงมิติของการสื่อสารเอาไว้ว่า การเรียนรู้เป็นเรื่องของบุคคลหรือชุมชนที่พยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อสร้างศักยภาพให้ตนเองหรือชุมชนให้มากที่สุด โดยสามารถจำแนกการเรียนรู้ได้สองมิติ ได้แก่ มิติการเรียนรู้ระหว่างบุคคล หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญในลักษณะข่าวสาร ข้อมูล ระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรืออาจจะเป็นการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งก็ได้ อาจเกิดขึ้นโดยการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) หรือการสื่อสารสองทาง (two-way communication) ซึ่งเป็นประโยชน์ระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่าย และมิติภายในบุคคลเป็นการนำเอาข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ค่านิยม ความชำนาญที่เก็บเกี่ยวได้จากภายนอกของบุคคลหนึ่งมาพิจารณา โดยผ่านกระบวนการโต้แย้งและการใช้เหตุผลที่เหมาะสมภายในตัวบุคคลผู้นั้น เพื่อหาข้อมูลสรุปเพื่อตนเองจะได้ตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อมูลที่เป็นความรู้ นั้น หากยอมรับเพราะมีประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลอื่นในรูปแบบวิธีใดก็ตาม ทั้งเป็นทางการกับไม่เป็นทางการ ทั้งการใช้สื่อทันสมัยก้าวหน้า หรือล้าหลังก็ตามเพราะเป้าหมายของการเรียนรู้ นั้นคือความพยายามสร้างศักยภาพให้ตนเองสามารถประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ได้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือชุมชนให้มากที่สุด

ศ.นพ.ประเวศ วะสี (2535 : 9) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการศึกษาที่มากกว่าการให้ชาวบ้าน

ไปท่องหนังสือ หรือมีใครไปสอนความรู้สำเร็จรูป เพราะปัญหาของชาวบ้านยากเกินกว่าที่การท่องหนังสือ หรือ การรับความรู้สำเร็จรูปจะแก้ปัญหาได้ แต่ต้องใช้การวิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก และการตัดสินใจทางที่ถูกต้อง ส่วนเสน่ห์ จามริก (2533 : 62) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการหล่อหลอม ให้บุคคลในสังคมเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งเกิดขึ้นได้ภายใต้กระบวนการหรือโครงสร้างทางสังคม การเรียนรู้เป็นส่วน หนึ่งของโครงสร้างและระเบียบสังคมอันมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ซึ่ง ประกอบด้วยโครงสร้างอำนาจ ค่านิยม สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกำหนดโครงสร้าง แนวทางและแบบแผนจัดการศึกษา ตลอดจนหลักสูตรและระบบวิธีการเรียนการสอน ส่วนการเรียนรู้ในชุมชน (UNESCO, 1992 : 181) เป็นการ เรียนรู้เพื่อชีวิตและเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) โดยมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในภาวะแห่งการ เรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดการศึกษาเพื่อชีวิตจึงเปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ การ เรียนรู้เพื่อชีวิตจึงเป็นหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาทุกระดับทุกระบบ ในขณะที่สมคิด อิศระวัฒน์ (2535 : 89-90) กล่าวว่า วิธีการเรียนรู้ในชุมชนนั้น สามารถเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ ได้แก่ การเรียนรู้โดย บังเอิญ (Incidental Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้เจตนาหรือตั้งใจ การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) การเรียนรู้โดยกลุ่ม (Non-formal Learning, Collaborative Learning)

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเรื่องการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย ในครั้งนี้ ได้ดังนี้ กล่าวคือ การเรียนรู้ในชุมชน เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น มีการอบรมสั่งสอนไป พร้อมๆ กัน เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนานจนเป็นประเพณี เป็นการศึกษาทั้งที่เป็น ทางการ และไม่เป็นทางการ เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ จนเกิดการยอมรับ ปรับตัวและอยู่รอด รู้กาลเทศะ ทำตัวได้เหมาะสมตามมาตรฐานของสังคมนั้นๆ ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถหาข้อสรุปจากการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน และชุมชนสูงที่สุด การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะหาข้อสรุป รูปแบบการ บริหารจัดการกองทุนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดังกล่าว

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social) Parsons & Shills (1962, 279) กล่าวว่า การ กระทำของมนุษย์ (Action of Human) ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้ทางสังคมทั่วไป (General Theory of action) โดยการกระทำใดๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับบุคลิกของแต่ละบุคคล (Personality) ระบบสังคมที่ บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System) วัฒนธรรม (Culture) ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่และ วัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิดความเชื่อถือ (Idea of Believes) ความสนใจ (Primary of Interest) และระบบค่านิยมของบุคคล (System of Value Orientation)

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การเร้าให้บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมกันกระทำ กิจกรรมทางสังคมในรูปแบบของการมีส่วนร่วมและสมัครใจ เราจะต้องเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของประชาชนในชุมชน เพื่อสามารถกำหนดสิ่งเร้าได้เหมาะสมกับกิจกรรมการพัฒนา

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527 : 6) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนใน

การพัฒนา ว่าหมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลในฐานะผู้ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชน ในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการดำเนินงานเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่ กำหนดไว้ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชน (United Nation, 1975) เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการ กระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการ จัดสรรทรัพยากร และในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและ จะต้องเกี่ยวข้องกับมวลชน โดยประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการค้นปัญหา วางแผน แก้ปัญหา ดำเนินการตามการตัดสินใจ รวมถึงการติดตามประเมินผล ซึ่งช่วยให้ประชาชนได้พัฒนาตนเอง จนกระทั่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและ การจัดสรรทรัพยากร เป็นการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

ฉอาน วุฒิกรรมรักษา (2526 : 16) กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมมีขั้นตอนดังนี้ คือ ขั้นกำหนดความ ต้องการ ขั้นวางแผนการดำเนินการ ขั้นตัดสินใจ ขั้นดำเนินการ ขั้นติดตามผลงาน ส่วนเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 : 10) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วน ร่วมในการติดตามและประเมินผล ในขณะที่ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527 : 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหา และ สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหา และสร้างรูปแบบและ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความ ต้องการของ ชุมชน ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ปัญหาและสนอง ความต้องการของชุมชน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัดหรือ ปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของ ชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและ กิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและ กิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ว่า มี ลักษณะการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา หาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจ การวางแผนดำเนินกิจกรรม ร่วม ปฏิบัติงานและรับผลประโยชน์ ร่วมในการติดตามและประเมินผล และร่วมในการบำรุงรักษา

Cohen & Norman Upoff (2523) Lee J.Cary (2519) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะ ต่าง ๆ กันโดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาแตกต่างกันออกไป แต่สามารถสังเคราะห์ถึงลักษณะของรูปแบบการมี ส่วนร่วมออกได้ 8 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้ คือ 1) การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at meeting) 2) การมี ส่วนร่วมออกเงิน (Financial contribution) 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on

committees) 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of leadership) 5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) 6) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) 7) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) 8) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ในขณะที่นรินทร จงวุฒิเวศย์ (2527 : 188) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (Representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-representative organization) เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตามประเมินผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม Cohen & Uphoff (1977 : 17-19) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อม คือ ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ในขณะที่นรินทร จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์ วิหาร ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

2.4.3 แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 12) ให้ความหมายว่า องค์กรชุมชน เป็นการจักระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ลุล่วง องค์กรชุมชนนี้มีลักษณะเป็นสถาบันที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สืบทอดชีวิตของชุมชนทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมให้อยืนยาวตลอดมาในประวัติศาสตร์ ส่วน Uphoff, Cohen and Goldsmith (1979) กล่าวว่า องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน เป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา จากประสบการณ์ของนานาชาติ ได้ชี้ถึงข้อสรุปว่า องค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการขยายฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หรือพื้นที่ของตนเอง และเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็นแรงงาน หรือผู้ประกอบการใดๆ มีอำนาจต่อรองในการเรียกร้องบริการจากรัฐ ในขณะที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี (2535 : 3) เห็นว่า องค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นจากประชาชนในชุมชน รวมตัวกันสร้างตนเองและจัดการเองได้ไม่ใช่องค์กรที่คนอื่นสร้างให้ หรือยึดเยียดให้หรือจัดการโดยคนอื่น การเกิดองค์กรชุมชนเกิดจากกระบวนการที่คนในชุมชนมาประชุมปรึกษาหารือกันซ้ำแล้วซ้ำอีกจนปรากฏตัวผู้นำตามบรรพชาตดิษฐ์มีการจัดองค์กรมีการ

วิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจในทางเลือกได้ถูกต้อง นอกจากนี้ (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2540 : 2, 6-7) กล่าวว่า องค์ประกอบขององค์กรชาวบ้าน เป็นกลุ่มชุมชนที่มีอุดมการณ์ร่วมกัน มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกันของคน เช่น ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพ ผู้นำด้านการพูด ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ ผู้นำทางการประสานทรัพยากร สมาชิกและชาวบ้านทั่วไป จะต้องมีการบริหารจัดการ การตัดสินใจร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งการมีสถานที่เป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกันสร้างสำหรับการประชุม การจัดกิจกรรมการเก็บวัสดุอุปกรณ์ การมีกฎกติการ่วมกัน มีการสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกขององค์กรชาวบ้าน มีการควบคุมตรวจสอบ มีกิจกรรมและมีงบประมาณหรือทางระดมทุนภายในภายนอกองค์กร และยังใช้คำว่าองค์กรชาวบ้านแทนคำว่าองค์กรชุมชนเนื่องจาก ชาวบ้าน หมายถึง คนที่อยู่ในชนบทและเมืองที่เป็นบุคคลธรรมดาสามัญที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือรับจ้าง มีรายได้เป็นฤดูกาลหรือรายวันและอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ส่วนชุมชน เป็นคำที่กว้างขวางกว่า โดยเน้นการมีเป้าหมายร่วมหรือผลประโยชน์ร่วม

ดิเรก สารวดี (2540 : 134-135) กล่าวว่า การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ความละมุนละม่อมในการประสานสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มหรือองค์กรนั้น และประสานให้เกิดการสนับสนุนซึ่งกันและกันของทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้หัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร ชุมชน คือ การศึกษาศักยภาพชุมชนและการวิเคราะห์ปัญหาหรือเงื่อนไขข้อจำกัดของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน เพื่อวางแผนวิธีการและขั้นตอนการทำงานได้ตรงประเด็นชัดเจน ทั้งนี้โดยวิธีนี้เท่ากับเป็นการประสานความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้หรือประสบการณ์ตลอดจนเทคนิควิธีจากภายนอกที่นักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่นำเข้าไปแลกเปลี่ยนกับชุมชน

2.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542 : 89) อัจฉริยา ชวงค์เลิศ และรุจน์ โกมลบุตร (2544 : 1) และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2541 : 185) ได้ให้ความหมายของ “ธุรกิจชุมชน” เอาไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “ธุรกิจชุมชน” หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไรและจะต้องมีความสัมพันธ์กับความเป็นชุมชน ไม่ว่าความเกี่ยวพันนั้น จะเกี่ยวพันในด้านการผลิต (วัตถุดิบ เทคโนโลยี) การตลาด การเงิน การบริหารงานบุคคล และการคืนทุนก็ตาม โดยในทางเศรษฐศาสตร์พิจารณาจากการครอบครองและควบคุมปัจจัยการผลิต กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเป็นเจ้าของ (Ownership) หมายถึง การมีสิทธิอันสมบูรณ์ (Ultimate Right) ในการครอบครองและควบคุมปัจจัยหรือทรัพย์สินเหล่านั้น เพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของผู้เป็นเจ้าของ ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นการลงทุนทำการผลิต การค้าของชุมชนโดยมุ่งหวังกำไรเข้าสู่ชุมชน ชุมชนอาจเริ่มต้นสะสมทุนจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ แต่ต่อมาต้องสะสมทุนโดยอาศัยกำไร การทำธุรกิจชุมชนในที่นี้จึงเป็นความพยายามของชุมชนในการดูรายได้จากภาคเมืองเข้าสู่ภาคชนบท เพื่อมิให้ภาคชนบทเสียเปรียบภาคเมืองมากเกินไป

จากการศึกษาผลสรุปของโครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “มิติใหม่ของธุรกิจชุมชนในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจสังคม” ได้จำแนกธุรกิจชุมชนในสังคมไทยออกเป็น 3 ประเภทหรือแนวคิด ได้แก่ (พิทยา ว่องกุล, 2541 : 186-193) 1) ธุรกิจชุมชนแบบปันผลนิยม เป็นแนวความคิดที่ส่งเสริมสนับสนุนการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนขึ้นเป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งการประกอบการจะมีเป้าหมายที่ดอกผลหรือดอกเบียเป็นกำไร เพื่อนำมาปันผลเป็นเงินให้แก่สมาชิก แนวคิดนี้ส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานราชการจากกระทรวงหลักที่เข้าไปพัฒนาชนบท ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนที่องค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วน เข้าไปดำเนินงาน 2) ธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยม เป็นแนวความคิดธุรกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนหลักความช่วยเหลือพึ่งพิงกันของสมาชิกในชุมชน ยึดถือความมีส่วนร่วมและสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเองของชุมชน เอาชุมชนเป็นเป้าหมายที่จะกระจายรายได้ สร้างสวัสดิการชุมชนเป็นสัณณะมากกว่าการแบ่งปันดอกผลดอกเบียจากการประกอบธุรกิจร่วมกัน 3) อุตสาหกรรมชุมชน เป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติหรือกระทำการผลิตสินค้า โดยสมาชิกในชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ด้วยหลักคิดสำคัญที่ว่า ความหลากหลายของผลผลิตในชุมชน ทั้งในด้านการบริโภคแบบพึ่งพาตนเองการเก็บหรือถนอมอาหารไว้กินในครอบครัวและในชุมชน จะช่วยลดรายจ่ายให้ครอบครัว และสร้างเสริมสุขภาพอนามัยให้ตนเองได้อย่างดีและอย่างรับผิดชอบดีที่สุดของชุมชน ซึ่งจะเป็นฐานการสร้างสังคม สุขภาพอนามัยที่ดี มีคุณธรรม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุด เช่นที่นักธุรกิจกระทำกันในปัจจุบัน โดยเอาเปรียบผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา

โงมาณัส พลอยดี (2541) ได้ศึกษาถึงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวมีมากมายหลายประการ กล่าวคือ ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน ปัจจัยด้านการตลาด ปัจจัยด้านการผลิต ปัจจัยด้านการบริหาร และจัดการ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านแรงงาน ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร และปฏิสัมพันธ์กับภายนอก “ธุรกิจชุมชน” จำเป็นต้องเรียนรู้และกำหนดท่าทีต่อปฏิสัมพันธ์กับภายนอกให้เหมาะสมลักษณะของปฏิสัมพันธ์ในความเป็นจริงไม่ใช่ปฏิสัมพันธ์สองฝ่าย (เช่น ชุมชน-ราชการ ชุมชน-ธุรกิจ ฯลฯ) แต่เป็นปฏิสัมพันธ์หลายฝ่ายที่เกิดขึ้นพร้อมกัน นั่นคือ แต่ละฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชนต่างก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันผ่านการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนนั้นๆ การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสม โดยเฉพาะการทำให้ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกเกิดขึ้น เป็นสิ่งที่จำเป็น สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งศาสตร์และเป็นทั้งศิลป์ ความสำเร็จในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกหรือการเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์เชิงลบให้เป็นปฏิสัมพันธ์เชิงบวก ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจท่าที และบุคลิกภาพของแกนนำเป็นสำคัญ หลักการ “ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน” หรือ Win-Win Solution คือ หลักการที่จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงบวกได้ดีที่สุด

ปัจจัยสำหรับการทำธุรกิจชุมชน เหมือนกับการทำธุรกิจโดยทั่วไป ต้องเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ตลาด การตัดสินใจเลือกประเภทของธุรกิจ โดยมีหลักการบางอย่าง เช่น ต้องเป็นธุรกิจที่รักษาสภาพแวดล้อม ใช้ทรัพยากรและแรงงานของชุมชน เพื่อเน้นโอกาสในการสร้างงานให้แก่ชุมชนและโดยธรรมชาติแล้วน่าจะเป็นธุรกิจขนาดย่อยที่สอดคล้องกับความสามารถในการจัดการและดำเนินการของชุมชน จากนั้นก็เป็นขั้นตอนของการระดมทุน ซึ่งอาจจะมีหลายรูปแบบและหลายแหล่ง เช่น การลงแรงจากฝ่ายชาวบ้าน การร่วมทุนกับภายนอก ซึ่งชุมชนก็ต้องวิเคราะห์เงื่อนไขของภายนอกนั้น

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544 : 25-26) ได้ศึกษางานวิจัยทั้ง 11 กรณีศึกษาได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเงื่อนไขในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน ที่จำเป็นต้องคำนึงถึง 3 ด้าน ดังนี้ ได้แก่ 1) ผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของสมาชิก ถ้าไม่สนองตอบต่อผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของสมาชิก กลุ่มหรือองค์กรก็จะอ่อนแอเพราะจะมีสมาชิกน้อย สมาชิกที่มีอยู่แล้วมักจะไม่ให้ความร่วมมือ บทเรียนจากพัฒนาการของกลุ่มออมทรัพย์น้ำขาว ยุคก่อนครูชบ และกลุ่มคลองเปรี๊ยะ ยุคก่อตั้งใหม่ ๆ เป็นบทเรียนที่ให้ประสบการณ์เรื่องนี้ 2) กลุ่มและองค์กรจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนทุกวงการ ไม่ว่าจะเป็นราชการ นักวิชาการและกลุ่มคนอื่นๆ โดยเฉพาะราชการ เอ็นจีโอ และสถาบันวิชาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรเศรษฐกิจชุมชน 3) ศักยภาพและความพร้อมของกลุ่มและองค์กร ในขณะนั้น หมายความว่า กิจกรรมใดๆ ที่จัดทำขึ้นจะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ คำนึงถึงทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่จริง รวมถึงพิจารณาข้อจำกัดอันเกิดจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองด้วย ประสบการณ์ของการจัดสวัสดิการประกันชีวิตของเครือข่ายแม่หญิง (กลุ่มแพรรณ) ที่จัดขึ้นแล้วต้องเลิกล้มลงไป ก็เพราะเป็นเรื่องเกินศักยภาพที่มีอยู่จริง กล่าวคือ ทรัพยากรและขีดความสามารถไม่เพียงพอที่จะให้บริการการประกันชีวิตแก่สมาชิกทุกคนได้ แม้เป็นความปรารถนาดี แต่ถ้าเกินกำลังก็ย่อมจะประสบปัญหาในที่สุด ยิ่งต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่ยิ่งหนักหน่วง

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าเงินทุนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของธุรกิจชุมชน ดังนั้น การบริหารจัดการกองทุนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ จึงต้องใช้แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนมาเป็นองค์ประกอบในการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการดังกล่าวด้วย

2.4.5 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องผู้นำและภาวะผู้นำ อุทัย หิรัญโต (2520 : 9,19) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ (Leader) ว่าหมายถึง การที่ผู้บริหารของกลุ่มทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ จูงใจ ริเริ่ม ประนีประนอม และประสานงาน โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) และอำนาจบารมี (Power) เป็นเครื่องมือ ในลักษณะที่เป็นพิธีการ (Formal) และไม่เป็นพิธีการ (Informal) ทั้งนี้ เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมกลุ่มในการบริหารงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง การจูงใจให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ติดตามทำงานด้วยความเต็มใจ ส่วนอรุณ รักธรรม (2527 : 188) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ (Leader) ว่าหมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้า ผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และ จะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทิศทางที่ดีหรือชั่วได้ และภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะชักจูงผู้อื่นให้ร่วมมือร่วมใจกับตน ดำเนินการไปจุดหมายของตนได้ นอกจากนี้กิตติ ดยัคคานนท์ (2532 : 13) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) ว่าหมายถึง ศิลป หรือความสามารถในการจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติงานและอำนวยการ ร่วมใจกับตนดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินงานเป็นไปทั้งทางที่ดีและชั่ว ส่วนเรื่องความจำเป็นของการมีผู้นำนั้น (ประชาสังคม, มีนาคม-เมษายน 2543 : 3) ท่านพระธรรมปิฎกเคยกล่าวไว้ว่า “คนไทยเหมือนไก่อยู่ในขัง จิกติกันรำไป รอเวลาให้คนเอาไปเชือด” หมายถึง เป็นเพราะขาดจุดมุ่งหมายร่วม ขาดการรวมพลังกัน

ซึ่งก็มีแต่จะนำไปสู่ความพินาศ เป็นภาวะที่แสดงถึงการขาดผู้นำ หรือในอีกแง่หนึ่ง คงไม่มีใครปฏิเสธว่า การที่คนมารวมกัน ทำงานร่วมกันเป็นหมู่่มาก อย่างเรื่องประชาคมที่เราทำๆ กัน ย่อมเห็นได้ว่า ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต่างคนต่างจิต ต่างใจ ต่างความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความรู้ ความสามารถ ฯลฯ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องอาศัย “ผู้นำ” มาทำหน้าที่ประสาน ช่วยให้คนทั้งหลายพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม และโดยถูกต้องตามธรรมด้วย

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว สรุปเป็นแนวทางการศึกษาในครั้งนี้ได้ว่า ผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership) มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่จะมีข้อแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ผู้นำ (Leader) เป็นคำที่ใช้แทนภารกิจของกิจการนั้นๆ เช่น หัวหน้า (Head) เจ้านาย (Boss) ผู้บังคับบัญชา (Superior) ผู้บริหาร (Administrator) ผู้จัดการ (Manager) ซึ่งมีปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาลักษณะของงานนั้นๆ ตามตำแหน่งที่ได้รับ หน้าที่ ความรับผิดชอบของบุคคล ตลอดจนพฤติกรรมในแง่ความสามารถที่แสดงออกมา ถ้าผู้นำเปิดโอกาสให้บุคคลนั้นได้เรียนรู้และเข้าใจ พร้อมทั้งร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ในกิจการนั้นๆ จะทำให้กิจการนั้นๆ ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ส่วนภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นการที่ผู้นำใช้อิทธิพลเหนือบุคคลอื่น และมีกระบวนการจูงใจชักนำ บุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามโดยเต็มใจ ตามทักษะและความถนัดของแต่ละบุคคลเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของตนเองและส่วนร่วม ดังนั้น ภาวะผู้นำของคณะกรรมการบริหารกองทุนชุมชน จึงหมายถึง การที่ผู้นำท้องถิ่นหรือประชาชนในหมู่บ้าน ที่ได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุนชุมชน มีความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความซื่อสัตย์ ได้รับการยอมรับ เป็นที่เชื่อถือของคนในชุมชน มีความคิดกว้างไกล ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และประสานการทำงานกันอย่างรวดเร็ว ในการบริหารจัดการกองทุนชุมชน

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 623) ส่วนเสรี พงศ์พิศ (2529 : 145-146) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ว่าหมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน โดยมีลักษณะ 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน 2) ลักษณะเป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรีและอื่นๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ และคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาติ ในขณะที่เสนห์ จามริก (2532 : 27) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง กระบวนการทางปัญญาและความคิดเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสนความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรม ชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิตและการพึ่งตนเอง

จากทัศนะของนักวิชาการและนักพัฒนาท้องถิ่นดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังนี้ กล่าวคือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านอันเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นเวลายาวนาน รวมทั้งการคิดสร้างระบบความเชื่อที่เป็นผลของการใช้

สติปัญญาอันชาญฉลาดแก้ไขปัญหา หรือปรับตัวกับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม มีทั้งลักษณะที่เป็นนามธรรม และลักษณะเป็นรูปธรรม โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช้วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง และเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

ประชาชนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลิตได้ก็ในช่วงเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่มเท่านั้น เมื่อกลุ่มจัดตั้งขึ้นแล้ว สมาชิกเท่านั้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มมาตั้งแต่ต้น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มนั้นก็จะเป็นกองทุนชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน มิเช่นนั้น ก็ต้องอาศัยทักษะในการโน้มน้าวใจของคณะกรรมการบริหาร ที่จะจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงจะทำให้กลุ่มพัฒนาก้าวหน้าไปได้ จึงได้กำหนดการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในการวิจัยเชิงสำรวจนี้ด้วย ส่วนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ให้ความสำคัญที่การมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอนของกลุ่มตัวอย่าง

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กชกร ชำนาญกิตติชัย และคณะ (2554) ศึกษาเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนมากได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นไปตามลำดับดังนี้ ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ ด้านความมีเหตุมีผล ด้านระบบภูมิคุ้มกัน และด้านความพอประมาณ เมื่อดูปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ โปรแกรมที่ศึกษา ภูมิลำเนา สถานภาพทางเศรษฐกิจ การออมและการใช้บริการเงินกู้ พบว่ามีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ไม่ต่างกัน

นพวรรณ วงศ์มณี (2553) ศึกษาเรื่อง การนำแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนทรายทอง ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่าระดับการนำแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมทุกด้าน ได้แก่ ด้านพอประมาณ ด้านความมีเหตุมีผล และด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี อยู่ในระดับมาก เมื่อดูปัจจัยด้านการศึกษาและระดับความรู้ความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กาญจนา บุญยัง และคณะ (2552) ศึกษาเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศ ผลการศึกษาพบว่า อบต. มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการวางแผน มีการวางแผนโดยยึดถือประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกระบวนการประชาคม ด้านการจัดองค์การและการจัดระเบียบงาน อบต. มีการจัดโครงสร้าง การบริหารงานของ อบต. มีความชัดเจน ด้านการดำเนินงาน อบต.คำนึงถึงการดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ ให้ความสำคัญกับความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ด้านการติดตามผล อบต. มีรูปแบบการประเมินผลที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้ประชาชน รวมทั้งเครือข่าย ร่วมติดตามและ

ประเมินผลการดำเนินงาน

โฉมรงค์ โต๊ะทอง และคณะ (2545) ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี พบว่า ทุกอำเภอมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง และเน้นในเรื่องที่แตกต่างกัน สามารถจัดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เหมาะสมกับศักยภาพ มีการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดสำนึกสาธารณะ โดยรูปแบบการบริหารจัดการในระดับจุลภาค ใช้ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเป็นที่รวบรวมข้อมูลต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว ส่วนระดับมหภาค มีการประสานงานกันระหว่าง ททท. และสถาบันราชภัฏเพชรบุรีเป็นเครือข่าย

ทรงชัย ดิยานนท์ (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนมากร้อยละ 80 มีทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับสูง แต่การปฏิบัติกิจกรรมอยู่ในระดับน้อย

ธนาพันธ์ ยศบุตร (2542) ศึกษาเรื่อง การจัดการลงทุนสำหรับระบบเกษตรกรรมแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ที่ราบลุ่ม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยในการศึกษาได้กำหนดพื้นที่โครงการ 15 ไร่ จัดสรรออกเป็น 4 ส่วนตามแนวทฤษฎีใหม่ ที่นา : ที่สวน : แหล่งน้ำ : ที่อยู่อาศัย ในสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ตามลำดับ จัดตารางทำงานเพื่อนำมาคำนวณหาเงินลงทุน รายได้ และค่าใช้จ่าย ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา นำมาวิเคราะห์ด้านการเงิน โดยจัดทำงบกำไร ขาดทุน และงบกระแสเงินสด เพื่อหาอัตราผลตอบแทนการลงทุนบนพื้นที่ดังกล่าว ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดใน 7 ปีแรก ผลการศึกษาพบว่า การจัดการการลงทุนเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่มีความคุ้มค่าในการลงทุน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ (2542) ศึกษามิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาจาก 1) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา 2) มูลนิธิพิพิธประชานาถ ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 3) ชุมชนทุ่งยาว ตำบลศรีบังปาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 4) ชุมชนยี่สาร ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม 5) บริษัท กลุ่มสามมิตร จำกัด และ 6) ชุมชนประดิษฐ์โทรการ หลักสี่ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือวัฒนธรรม ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูก แต่เป็นศีลธรรม ความไม่ละโมภ และประหยัด อุดมการณ์ของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นให้ทุกคนพออยู่ได้ มนุษย์แต่ละคนมิได้เป็นศูนย์กลาง แต่ละคนอยู่ได้ด้วยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และพึ่งพาธรรมชาติ ต่างจากการคิดแบบเน้นเฉพาะคน ทำให้เกิดการเอาตัวรอด ไม่มีการเชื่อมโยงกัน และไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวัฒนธรรมทวนกระแส ฉะนั้นการผลักดันให้เกิดผล ต้องคิดถึงระดับประเทศและระดับโลก โดยที่เป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความมั่นคงในปัจจัย 4 ความยั่งยืนของระบบนิเวศและวิถีชีวิต

ปรกรณ์ วิชยานนท์ และ ยศ วัชรคุปต์ (2542) ศึกษาเรื่อง ภูมิคุ้มกันต่อความผันผวนของเงินทุนจากต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความผันผวนของตลาดเงินและตลาดทุนระหว่างประเทศที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นว่า จำเป็นจะต้องมีการสร้างระบบเตือนภัยล่วงหน้า เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น และลดการพึ่งพาทุนจากต่างประเทศมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น นอกจากนี้ วิกฤตเศรษฐกิจยังชี้ให้เห็นถึงบทเรียนจากความไม่

รอบคอบของการวางนโยบายเศรษฐกิจด้วยว่า หากความน่าเชื่อถือทางเครดิตของประเทศเสื่อมลงเมื่อใด ก็ยากจะฟื้นฟูความน่าเชื่อถือให้กลับมาสู่ระดับเดิมได้ หรือถึงแม้ทำได้ก็ต้องใช้เวลานาน

พระมหาสง่า พลสงคราม (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยใช้สติปัญญาควบคุมและกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมให้ไปสู่การมีชีวิตและจิตวิญญาณที่มีคุณภาพ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการมุ่งเน้นความพอเพียงของกิจกรรมบนพื้นฐานการพึ่งตนเองตามแนวทฤษฎีใหม่ 3 ขั้นตอน อย่างไรก็ตาม มีจุดร่วมที่สำคัญ คือมิติทางสังคมและจริยธรรม ได้แก่ ความสัมพันธ์ในชุมชน มีการพึ่งตนเอง การรวมกลุ่ม การแบ่งปัน ความสามัคคี ความพร้อมเพรียง และความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณสมบัติปัจเจกบุคคลที่เป็นทุนทางสังคมที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

สมหมาย สาททรัพย์ (2542) ศึกษาเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวพุทธ : ศึกษากรณีชุมชนศิระะอโศก อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สร้างชาวพุทธกลุ่มนี้ให้มีความเข้มแข็ง มีตามลำดับดังนี้ 1) ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม 2) ปัจจัยด้านการศึกษาเรียนรู้ และ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจชุมชน